

ТЕЛЕ- ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ ПІШІНДЕРІ ЖӘНЕ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІК

Пішін – тақырып пен идеяның шарттасуы арқылы фактілерді іріктеп кәсіби тілмен жеткізу нәтижесінде журналист позициясының айқындалуы.

Автор

**Жидегүл
ӘБДІЖӘДІЛҚЫЗЫ**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, телерадиожурналистика кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

Біз өмір сүріп отырған ақпарат ғасырында бүкіл БАҚ саласының арасынан телевизияның суырылып алға шығып, уақыт аясында айрықша рольді иеленгені-ақиқат. Өйткені, көгілдір экран өзінің шектен тыс әсерлілігімен, уақыт пен кеңістікті қамтудағы шексіздігімен, бейнелі деректегі бұлтартпас айғағының дәйектілігімен, тарихи тұлғалар келбеті мен шынайы шежірелер сипатын қазқалпында сақтай алатындығымен, әсемдікті айшықтап, анық көрсететін эстетикалық қуатының күштілігімен адамзат өмірінің ажырамас бір бөлігіне айналып кеткен құбылыс. «Сіздерді «төртінші билік» деп кездейсоқ атамайды. Қазір БАҚ адамдар үшін «қиындықты қалай еңсеруге болады, қиындыққа қалай төтеп береміз?» деген мәселелерде «кеңесші» ретінде көрінуге тиіс. Азаматарды басқа адамдардың оң тәжірибесі арқылы баулу-парыз. Біздің ғылыми және шығармашылық интеллигенцияға

В статье рассматриваются формы вещания современной тележурналистики и некоторые аспекты профессионального мастерства, раскрывается суть таких понятий, как факт, информация, правдивость, проводится анализ сенсационных новостей и качественной информации. Автор предлагает классификацию форм современной тележурналистики и называет основные принципы профессионального мастерства работы в прямом эфире на телевидении.

да осындай роль жүктеледі. Сенімділік, жеке белсенділік, төзімділік, патриотизм, Отанға деген сүйіспеншілік тәрізді көңіл күйді орнықтыратын материалдарды жиі беру керек»/1/. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бұл тұжырымы бүгінгі БАҚ жүйесінің қоғам дамуындағы жетекші ролінің саяси мәнімен қатар психологиялық маңызы арта түскенін айғақтайды. Ендеше, адам баласының көңіл-күйіне, сана-сезіміне, ой-түйсігіне бейнелі ақпаратпен әсер қалдыратын тележурналистикаға жүктерлер жауапкершілік орасан зор.

Қазіргі заманғы ақпарат жан-жақтылығымен, сан қырлылығымен, мейлінше маңыздылығымен, айтарлықтай ауқымдылығымен ерекшеленеді. Ғылыми – зерттеу мәліметтеріне сүйенсек, қазіргі заманғы ақпаратта мынадай 7 сипат болуы тиіс: «1. Сенсациялық (яғни, таңқалдыратын, сирек кездесетін факт); 2. Елең еткізерлік (заманәуи өмір салтының шеңберінен шығып, өз кезегінде елден ерекше жасалған іс-әрекет); 3. Түпнұсқалық (елеулі оқиға, қайталанбас құбылыс, жауыр болмаған жайт); 4. Тартымдылық (қалыпты жағдайға өзгеше көзқарас – журналист тапқырлығынан туындайтын тосын дүние); 5. Қажеттілік (күнделікті өмірге керекті пайдалы мағлұмат); 6. Маңыздылық (қоғам үшін мәні бар өзекті мәселе); 7. Әйгілілік (дүниені дүр сілкіндірген оқиға немесе атағы жер жарған адам туралы жаңалық)»/2/. Осындай ерекшеліктерден келіп жаңалықтың негізгі қисыны құралады. Себебі, соңғы жылдары сенсациялық ақпаратқа деген сұраныс басым түсіп отырғаны жасырын емес. Әйтсе де, айқайлап тұрған ақпараттың жетегінде кетіп, кәсіби этика заңдылықтарын сақтамау, жұртты қайран қалдыру үшін әдепті ұмытып, әбестікке жол беру – ағаттық. Дегенмен, қандай сипаттағы жаңалық болмасын, ең басты критерий-мазмұн мен сапа, дерек пен дәйек, ақиқаты айғақталған ақпарат болуы тиіс. Дәл осы арада профессор М.К. Барманқұловтың факті мен ақпараттың арақатынасындағы 6 байламына жүгінуге тура келеді: «1. Егер қандай да бір факті туралы ақпарат берілмеген болса, онда қоғам үшін ол факті болған жоқ деген сөз; 2. Ақпарат болған істің мәнін өз деңгейінен төмен мағынада жеткізуі ықтимал; 3. Ақпарат болмыспен пара-пар, яғни, өмір шындығына сәйкес келеді; 4. Ақпарат болмысты пікір алуандығы тұрғысынан, әркілі көзқарас бойынша баяндайды; 5. Ақпарат болмысты өз деңгейінен жоғары бағалайды, яғни, жаманын жасырып, жақсысын асырып жібереді; 6. Ақпарат берушілер фактілер мен оқиғаларды өздері ұйымдастырады»/3/. Де-

мек, жаңалықтың жаңалығын тану, ақпараттың мәнін түсініп, құнын білу, оны көпшілікке дұрыс жеткізу журналистің кәсіби шеберлігінің үлесінде. Бұл қисынды сызба арқылы сипаттасак:

ЖАНР(теория)+ПІШІН(әдіс-тәсіл)+СТИЛЬ (қолтаңба)= КӘСІБИ ШЕБЕРЛІК

Сонымен, жанр – шынайы болмысты бейнелеудің тарихи тұрғыда айқындалған өзіне тән тұрақты белгілерін жинақтаған үлгісі, яғни, ғылыми-теориялық тұрғыда қалыптасқан ереже. Соған сәйкес, әр жанрдың құрылымдық ерекшелігін, өзіне тән заңдылықтарын сақтау шарт. Ал пішін, яғни, форма, сол ережеге сүйеніп, жүйеленген ақпаратты заманәуи технологиялық желіс пен журналистік әдіс-тәсілдерді ұтымды пайдалану нәтижесінде аудиторияның назарына мейлінше айшықты, әрі ұғынықты етіп жеткізу жолы. Стиль – әрбір журналистің ешкімге ұқсамайтын өзіндік қолтаңбасы. Ол өз алдына бөлек әңгіме, яғни, келесі бір ғылыми мақалада арнайы қарастырылуы тиіс мәселе. Ал бүгінгі тақырыпқа арқау болып отырған мәселе-пішін, яғни, форма дегеніміз не? «Форма-хабардың немесе бағдарламаның пішіні, басқаша айтқанда, композициясы латын тілінен аударғанда шығару, құрастыру, байланыстыру, біріктіру деген мағынаны беретін сөз»/4/. Тележурналистиканың бұрыннан қалыптасқан дәстүрлі пішіндері бүгінгі таңда заман ағымындағы өзгермелі құбылыстар, технологиялық бағыттар аясында жаңаша сипатқа ие болуда. Соңғы ширек ғасыр аумағында тележурналистиканың кәсіби әдісіне айналған тікелей эфир аясында пайда болған пішіндердің бірі - интерактивті бағдарламалар. Тележурналист пен көрермендер арасындағы кері байланысқа құрылған интерактивті бағдарламалардың ең басты ерекшелігі-халықтық сипаты. Телевизияның тікелей эфиріндегі телефон желісі арқылы кез-келген көрермен сөз бостандығын иеленіп, өз пікірін білдіріп, қажет болған жағдайда өз мұқтажын айтып, оған белгілі дәрежеде жауап ала алады. Сөйтіп, табанын тоздырып, ұшығына жете алмай жүрген мәселесінің түйінін тікелей эфир арқылы санаулы минуттар ішінде шешіп алуы мүмкін. Соңғы жылдар аумағында көгілдір экранның сәні мен мәніне айналған пішіндердің бірі – ток – шоу. Белгілі бір тақырып аясындағы қызу пікірталас, алуан түрлі көзқарас, реті келгенде ашық айтылатын ащы шындықтар шоуменнің шеберлігімен ток – шоуға тоғысады. Күнделікті өмірлік фактілерді, саяси оқиғалар мен әлеуметтік проблемаларды фактіден ақпаратқа айналдырып оперативті түрде қалың бұқараның назарына ұсынатын

пішін – жаңалықтар желісі. Сол жаңалықтар желісінің ең әсерлі, ең салмақты, ең дәйекті бөлігі болып табылатын пішін – телесюжет. Шығармашылық еркіндікті пайдаланып, кәсіби шеберлікті танытуға жол ашып, журналистің жетекші ролін айқындайтын пішін – авторлық бағдарлама. Уақыт пен кеңістік аясындағы тілдесу мен жүздесуді бір мезгілде жүзеге асыратын пішін – телекөпір, т.с.с. Дәстүрлі тележурналистикамен сабақтастыра отырып, тікелей эфир әдісімен жүзеге асатын қазіргі заманғы тележурналистика пішіндерін былайша топтастыруға болар еді:

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕЛЕЖУРНАЛИСТИКА ПІШІНДЕРІНІҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ

1. ТЕЛЕСЮЖЕТ
2. ЖАҢАЛЫҚТАР ЖЕЛІСІ
3. САРАПТАМАЛЫҚ БАҒДАРЛАМА
4. ТОК-ШОУ
5. РЕАЛИТИ ШОУ
6. ИНТЕРАКТИВТІ БАҒДАРЛАМАЛАР
7. АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМА
8. МУЗЫКАЛЫҚ БАҒДАРЛАМА
9. КӨҢІЛАШАР БАҒДАРЛАМА
10. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬДЫҚ БАҒДАРЛАМА
11. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ БАҒДАРЛАМА
12. ТЕЛЕРОЛИК

13. ТЕЛЕМАРАФОН

14. ТЕЛЕОЙЫН

15. ТЕЛЕКӨПІР

16. ТЕЛЕАКЦИЯ

Әлбетте, электронды журналистика көз ілеспес шапшаңдықпен даму үстінде. Қазіргі таңда кәсіби шеберліктің ең биік шыңы дәл осы минуттарда әлемде болып жатқан маңызды оқиғаларды алғашқы болып хабарлау өнері. Сондықтан да уақыттан озбаған күннің өзінде уақытқа ілесіп отыру-парыз. Қазіргі ақпараттық қоғам айналымындағы ақпараттың қарқыны мен көлемінің мейлінше орасан зор екенін ескерсек, онда ақпарат сапасын анықтау оңайға түспейтіні белгілі. Ақпарат қоғамы бүгінгі күні білім қоғамы деп те аталып жүр. Бірақ, ақпарат тасқынының көлем жағынан артуы білім салмағының сол дәрежеде артатынын көрсетпесе керек. Өйткені, білімнің сапалы болуы ақпараттың сапасына тікелей қатысты, дәлірек айтқанда, ақпараттың жан-жақтылығына, терең мағыналылығына, барынша ұғынықтылығына байланысты екені даусыз. Демек, журналистің білім деңгейі мен белсенділік қабілеті қаншалықты жоғары болса, оның сапалы ақпарат, яғни, сапалы журналистік туынды әзірлеуге мүмкіндігі соншалықты мол болады.

1. Васильева Л.А. Делаем новости. М.: «Аспект Пресс», 2003. 29-30 с.

2. Барманкулов М.К. Телевидение: деньги или власть. Алматы: «Санат» 1997, с.46.

3. Словарь иностранных слов. Москва, 1987, с.595.

